

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Bolvadin (Afyonkarahisar) Ağzında Şimdiki Zaman Ekinin Kullanımı Üzerine Bazı Tespitler *Some Determinations on the Use of the Present Continuous Tense Suffix in the Dialect of Bolvadin (Afyonkarahisar)*

Halilibrahim Ertürk*

Abstract: Anatolian dialects are the regional branches of Turkey Turkish that constitute the written language of the Turkish in the Anatolian field. Anatolian dialects, which can vary according to regions, provinces and sometimes even districts, constitute one of the important areas that should not be neglected for the determination of the richness and delicacy of the language. These dialects have some phonetic, morphological and lexical features, unlike the standard Turkey Turkish used as a written language. It is also seen that a morphological element that cannot be understood despite its use in a local dialect carries the traces of an archaic element from the past periods of the language. Bolvadin (Afyonkarahisar) dialect, which is the subject of the study, differs from other dialects in the region with its distinctive phonetic, morphological and lexical features. One of the characteristic and remarkable features that distinguishes it from other dialects in the region is the use of the present continuous tense suffix. The subject of this study is the use of the present continuous tense suffix in the Bolvadin (Afyonkarahisar) dialect and its different appearances. The scope of the study is the Bolvadin (district center) dialect. Within the scope of the study, the appearances of the present continuous tense suffix “-(V)yor” in Bolvadin (Afyonkarahisar) dialect during positive and negative verb conjugations, the characteristic appearances that occur when combined with vowel/consonant-ending verbs and verbs with different phonetic features in terms of backness-frontness and the gemination of the “y” consonant at the beginning of the suffix is emphasized. As a result of the examination, it has been seen that the present continuous tense conjugation in Bolvadin (Afyonkarahisar) dialect displays different appearances according to the sound in the verb root and the end of the verb, and positive/negative conjugations. The presence of vowels or consonants at the end of the word to which the present continuous tense suffix is added, the presence of back vowels/front vowels in words ending with a vowel, the words ending with a consonant and with the negative suffix “-mA” have a back or front vocal; are the issues that determine the phonetic status and usage of the present continuous tense suffix.

Structured Abstract: Examining and revealing the characteristic features of dialects and dialects developed in the area where a language spreads is the healthiest way to illuminate the language in question with all its aspects. The studies to be carried out in this way will make important contributions to the determination of all the phonetic, morphological, lexical and semantic features of the language. Bolvadin (Afyonkarahisar)

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Asst. Prof., Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Turkish Language and Literature.

ORCID 0000-0002-6966-4302

halil.erturk@bilecik.edu.tr

Cite as/ Atıf: Ertürk, H.İ. (2023). Bolvadin (Afyonkarahisar) ağzında şimdiki zaman ekinin kullanımı üzerine bazı tespitler. *Turkish Studies - Language*, 18(2), 923-935. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.68110>

Received/Geliş: 01 February/Şubat 2023

Checked by plagiarism software

Accepted/Kabul: 25 June/Haziran 2023

© Yazar(lar)/Author(s) | CC BY- NC 4.0

Published/Yayın: 30 June/Haziran 2023

dialect, which is the subject of this study, is a local dialect that shows some characteristic features in terms of phonetic, morphological and vocabulary, like other dialects formed in the Anatolian area, can make important contributions to dialectology and grammatical analysis. In particular, a monographic study on the use of the present continuous tense suffix that separates the Bolvadin dialect from the center of Afyonkarahisar and the surrounding districts and the traces of the archaic form of this suffix “-(V)yoru-r” will reveal the appearance of the present continuous tense suffix that emerged during the EAT period in a living Anatolian dialect. It is important in terms of detecting it synchronously. Therefore, this study is formed by the traces of the archaic form of the present continuous tense suffix “-(V)yoru-r” in Bolvadin dialect and the gemination seen in the consonant at the beginning of the suffix and the thinning seen in the root vowel of the verb to which it is added.

The aim of this study is to determine the characteristic appearances of the present continuous tense suffix with vowel/consonant ending verbs and verbs with different phonetic features in terms of backness-frontness, width-narrowness. The scope of the study is limited to the Bolvadin (district center) dialect. The main factor encouraging and necessitating this study is that in the dialect researches on Afyonkarahisar (central) and its districts, the lack of full and comprehensive determinations about the specific appearances that emerged during the use of the present tense suffix in the Bolvadin dialect, and the present continuous tense, which is the most prominent characteristic of the Bolvadin dialect. It is not possible to identify a monographic study on the use of this suffix.

In the determination of the appearances that arise in the use of the present continuous tense suffix in the Bolvadin (Afyonkarahisar) dialect, written sources written in the local dialect by the people living in Bolvadin and the daily dialect spoken by the Bolvadin people were taken as the basis. Within the scope of the study, a certain number of verbs with different phonetic features in terms of backness/frontness, flatness/roundness were determined. In the second stage, the conjugated forms of these verbs with the present continuous tense suffix used in Bolvadin dialect were determined. Afterwards, these conjugated verbs were examined in terms of phonetics and morphology and the traces of “-(V)yoru-r”, which is the archaic form of the present tense suffix, were tried to be determined in the conjugated forms of these verbs.

The use of the present continuous tense suffix in Bolvadin (Afyonkarahisar) dialect presents a specific appearance. It is seen that the present continuous tense conjugation displays different appearances according to the sound at the root and the end of the verb and according to the positive/negative conjugations. The presence of vowels or consonants at the end of the word to which the present continuous tense suffix “-(V)yor” is added, the presence of back/front vowels in words ending with a vowel, the words ending in a consonant and with the negative suffix “-mA” having a back ordinary or front ordinary vocal; are the factors that determine the phonetic status and usage of the present continuous tense suffix. The findings reached through the examples examined on the use of the present tense suffix in the Bolvadin (Afyonkarahisar) dialect can be listed as follows:

1. When combining the present continuous tense suffix with verbs ending in a consonant (back/front, round/flat, open/close vowel in the last syllable), it is seen that there is no gemination in the “y” sound of the present continuous tense suffix “-(V)yor(ur)”. The reason for this is that the suffix can be directly connected to the verb without the need for an auxiliary consonant between the verb root/stem and the adverb suffix. In the second stage, the second (simple present tense) of the repetitive “+r” sounds at the end of the conjugated verb is dropped, and in the last stage, the fluent/weak “r” sound at the end of the suffix is dropped. After these developments, as a result of the conjugation of the verbs ending in a consonant with the present continuous tense suffix, conjugated verbs such as “alıyo, geliyo, uçuyo, sönyüo” emerge.

2. When the present continuous tense suffix is combined with the verbs ending with the back-open vowel “a”, it is seen that there is a gemination in the “y” sound of the present tense suffix “-(V)yor(ur)”. The reason for this is that the present tense suffix, which is actually an auxiliary verb, cannot be directly connected to the verb. Since two verbs cannot overlap, they want an adverb between them. Thus, an auxiliary consonant is formed between the verb root/stem and the adverbial suffix, and the auxiliary consonant “y” and the “y” consonant at the beginning of the suffix are side by side. Due to the thinning feature of this auxiliary consonant “y” that comes before the adverbial suffix, the back-open “a” vowel at the end of the verb turns into the front vowel “ê”. In the second stage, the second (simple present tense) of the repetitive “+r” sounds at the end of the conjugated verb is dropped, and in the last stage, the fluent/weak “r” sound at the end of the suffix is dropped. Conjugated verbs such as “ağlêyyo, başlêyyo, sulêyyo, sızılêyyo, yaşêyyo” emerge as a

result of the conjugation of verbs ending with a back-open vowel “a” with the present continuous tense suffix.

3. A gemination is seen in the “y” sound of the “-(V)yor(ur)” suffix when the present continuous tense suffix is combined with the verbs ending with the front-open vowel “e”. The present tense suffix, which is actually an auxiliary verb and cannot be directly connected to the verb, requires an adverbial suffix. While the verb ending in a vowel is combined with the adverbial suffix, which is itself a vowel, an auxiliary consonant is formed between them. Due to the thinning feature of the consonant “y”, the vowel “e” at the end of the verb turns into a more prominent vowel “è”. In the second stage, the second (simple present tense) of the repetitive “+r” sounds at the end of the conjugated verb is dropped, and in the last stage, the fluent/weak “r” sound at the end of the suffix is dropped. Conjugated verbs such as “bilèyyo, isdèyyo, söylèyyo” emerge as a result of the combination of the verbs ending with the front-open vowel “e” with the present tense suffix.

4. When the present continuous tense suffix is combined with the back-close “ı” vowel and the verbs ending with the rounded-close “u, ü” vowels, a gemination is seen in the “y” sound of the “-(V)yor(ur)” present tense suffix. The present tense suffix, which is actually an auxiliary verb and cannot be directly connected to the verb, requires an adverbial suffix. While the verb ending in a vowel is combined with the adverbial suffix, which is itself a vowel, an auxiliary consonant is formed between them. Unlike verbs ending in an open vowel, there is no thinning in the “ı, u” sounds at the end of the verb. In the second stage, the second (simple present tense) of the repetitive “+r” sounds at the end of the conjugated verb is dropped, and in the last stage, the fluent/weak “r” sound at the end of the suffix is dropped. Thus, conjugated verbs such as “gazıyyo, tanıyyo, gurıyyo, sürüyyo” emerge in the conjugation of verbs ending with “ı, u, ü” vowels with the present tense suffix.

5. When combining the negative forms of verbs with a back vowel in the root/stem and the present continuous tense, a gemination is seen in the “y” sound of the present tense suffix “-(V)yor(ur)” as in other verbs ending in a vowel. The present tense suffix, which is actually an auxiliary verb, cannot be connected directly to the verb, and an adverbial suffix is used to connect them. While the verb ending in a vowel is combined with the adverbial suffix consisting of a vowel, an auxiliary consonant is formed between them. Due to the thinning feature of the “y” between the verb and the adverbial suffix, the back vowel “a” at the end of the negative suffix becomes front and transforms into the “è”. In the second stage, the second (simple present tense) of the repetitive “+r” sounds at the end of the conjugated verb is dropped, and in the last stage, the fluent/weak “r” sound at the end of the suffix is dropped. Thus, when the combination of the verbs took the negative suffix with the present tense suffix, conjugated verbs such as “almèyyo, bulmèyyo, yazmèyyo, okumèyyo” emerge.

6. During the combination of the negative forms of the verbs with a front vowel (rounded/unrounded) and the present continuous tense suffix, a gemination is observed in the “y” sound of the suffix “-(V)yor(ur)” as in other verbs ending in a vowel. The “e” sound at the end of the “-me” negative suffix, turns into “è” sound due to the thinning feature of the “y” sound brought between the negative verb and the adverbial suffix. Thus, in the present tense conjugation of verbs that have a front vowel in root and have the negative suffix “-me-”, conjugated verbs such as “beklemèyyo, dilemèyyo, görmèyyo, kürümèyyo, gülmèyyo” emerge.

According to the findings listed above, it has been determined that the Bolvadin (Afyonkarahisar) dialect carries the traces of the descriptive verb “-(V)yoru-r”, which is the archaic form of the present continuous tense suffix. The Bolvadin (Afyonkarahisar) dialect is in the middle between the archaic form of the suffix and its present form in terms of the morphological status of the present tense suffix. In other words, the transition process from the old form of the suffix to the new form has not been completed in the Bolvadin (Afyonkarahisar) dialect.

In general, in some of the Anatolian dialects living today, it is possible to detect the traces of the verb “yori-”, which is the archaic form of the present tense suffix “-(V)yor”, similar to the morphological appearances detected in the Bolvadin (Afyonkarahisar) dialect. In examples such as “alörur, isdiyyoru, geliyorur” (Aksaray Dialect), “koyyoru, gelmeyoru” (Ankara Dialect), “ölüyoru, goyuyorur” (Acıpayam/Denizli Dialect), “bilmeyyoru, deyyorun, okuyyo” (Babadag/Denizli Dialect), traces of the auxiliary verb “yori-” can be seen (see ref. Haşimi, 2017, p. 321; Biray, 2007, p. 3; Kanaç, 2010, p. 319). In these examples, which are formed by adding the auxiliary verb “yori-” in the form of “-(V)yoru/-(V)yyoru/

(V)yyorur”, it is understood that the auxiliary verb has not completed its addition process yet. In some of the mentioned dialects, and especially in Muğla, Denizli and Aydın regions, it can be determined that there is gemination in the “y” consonant in verbs that end with a vowel. The traces of the archaic form of the suffix are seen in some of the Anatolian dialects in the present continuous tense conjugation, the phonetic similarities and differences in the conjugation and other phonetic and morphological affinities in the dialects; in some studies by linguists, it is associated with the Oghuz tribes settled in the mentioned regions and their areas of influence (Korkmaz, 1989, p. 32).

Keywords: Turkish language, Anatolian dialects, Bolvadin dialect, present continuous tense, gemination

Öz: Anadolu ağızları, Türk dilinin Anadolu sahasındaki yazı dilini teşkil eden Türkiye Türkçesinin bölgesel kollarıdır. Bölgelere, illere ve hatta bazen de ilçelere göre değişiklik gösterebilen Anadolu ağızları, dilin zenginliklerinin ve inceliklerinin tespiti için ihmal edilmemesi gereken önemli alanlardan birini teşkil eder. Bu ağızlar, yazı dili olarak kullanılan ölçünlü Türkiye Türkçesinden (ÖTT) farklı olarak birtakım fonetik, morfolojik ve leksik hususiyetleri üzerinde barındırır. Kimi zaman bir yerel ağızda kullanılmasına rağmen anlam verilemeyen bir morfolojik unsurun dilin geçmiş dönemlerinden kalma bir arkaik unsurun izini taşıdığı da görülür. Çalışmanın konusunu teşkil eden Bolvadin (Afyonkarahisar) ağızı da kendine has ayırt edici birtakım fonetik, morfolojik ve leksik hususiyetleriyle bölgedeki diğer ağızlardan ayrılır. Onu bölgedeki diğer ağızlardan ayıran karakteristik ve dikkat çeken özelliklerden biri, şimdiki zaman ekinin kullanımınıdır. Bu çalışmanın konusu, Bolvadin (Afyonkarahisar) ağızında şimdiki zaman ekinin kullanımı ve farklı görünüşlerinden oluşmadır. Çalışmanın kapsamını Bolvadin (ilçe merkezi) ağızı teşkil etmektedir. Çalışma kapsamında şimdiki zaman eki “-(V)yor”un Bolvadin (Afyonkarahisar) ağızında olumlu ve olumsuz fiil çekimleri sırasındaki görünüşleri, ünlü/ünsüzle biten fiillerle ve kalınlık-incelik bakımından farklı fonetik özellikteki fiillerle birleşimi sırasında ortaya çıkan karakteristik görünüşleri ve ekin başında bulunan “y” ünsüzündeki ikizleşme hadisesi üzerinde durulmuştur. Yapılan incelemenin sonucunda Bolvadin (Afyonkarahisar) ağızında şimdiki zaman çekiminin fiilin kökünde ve sonunda bulunan sese ve olumlu/olumsuz çekimlere göre farklı görünüşler sergilediği görülmüştür. Şimdiki zaman eki “-(V)yor”un eklendiği kelimenin sonunda ünlü ya da ünsüz bulunması, ünlüyle biten kelimelerde kalın ünlü/ince ünlü bulunması, ünsüzle biten ve olumsuzluk eki “-mA”yı alan kelimelerin kalın sıradan ya da ince sıradan vokal bulundurulması; şimdiki zaman ekinin fonetik durumunu ve kullanım biçimini belirleyen hususlardır.

Anahtar Kelimeler: Türk dili, Anadolu ağızları, Bolvadin ağızı, şimdiki zaman, ikizleşme

Giriş

Bir dil sahası içinde genelgeçer olan, o dil sahası içinde teşekkül eden kitapların, yazılı kaynakların diline yazı dili denir. Yazı dili kültür dili, edebiyat dili, kısacası bütün ülkenin okuma-yazma dilidir (Ergin, 2009, s. 10). Bir dil sahası içinde şive ve ağızlar çeşitli olduğu halde, tek bir yazı dili bulunur. Bu bakımdan yazı dilinin kullanım alanı konuşma diline göre daha geniştir. Her bölgenin doğal dili, konuşma dilidir. Fakat o dil yalnız kendi bölgesinde geçer ve yazıda kullanılmaz. Yani genellikle hiçbir bölgede konuşulduğu gibi yazılmaz, yazıldığı gibi konuşulmaz. Bu sebeple, yazı dili yapay bir dildir (Gülensoy, 2010, s. 131). Bununla birlikte bir dilin tüm hususiyetlerinin ayrıntılarıyla tespiti, sadece ölçünlü yazı dilinin incelenmesi ile mümkün olamamaktadır. İşte bu noktada mevcut dilin kapsamında yer alan şive ve ağızların incelenmesi başvurulabilecek en iyi yol olarak karşımıza çıkar. Mevcut dilin yayıldığı saha içerisinde gelişen şive ve ağızların spesifik ve karakteristik özelliklerinin incelenmesi ve gün yüzüne çıkarılması, söz konusu dilin tüm yönleriyle aydınlatılması, fonetik, morfolojik, leksik ve semantik tüm hususiyetlerinin tespit edilmesine önemli katkılar sunacaktır. Nitekim bugüne dek Anadolu ağızları üzerine yapılan nitelikli çalışmalar, Türkiye Türkçesinin çeşitli hususiyetlerinin tespiti noktasında oldukça önemli roller üstlenmiştir. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden Bolvadin (Afyonkarahisar) ağızı da Anadolu sahasında teşekkül eden diğer ağızlar gibi ses, şekil ve söz varlığı bakımından birtakım karakteristik özellikler gösteren ve incelenmesi ile diyalektoloji ve gramer ile ilgili mühim katkılar sunabilecek bir yerel ağızdır. Yapılan alan taraması neticesinde, Afyonkarahisar ili ve

ilçelerinin ağız özelliklerini inceleyen detaylı ve verimli bazı çalışmaların olduğu tespit edilmiştir (bkz. Boz, 2006; Şahin, 1999; Solmaz, 2007; Örnekkol, 2006). Bu çalışmalar, Afyonkarahisar ilinin ya da bazı ilçelerinin ağız özelliklerini detaylıca ele alan monografi tarzında çalışmalardır. Ancak mevcut çalışmalarda Bolvadin ağzı ile ilgili birkaç önemli hususun dikkatlerden kaçtığı düşünülmektedir. Özellikle Bolvadin ağzını çevredeki ilçelerden ayıran ve bu ağza mahsus spesifik bir kullanım biçimi olarak tanımlanabilecek şimdiki zaman ekinin kullanımı ve bu ekin kullanımında şimdiki zaman ekinin arkaik biçimi olan “-(V)yoru-r”un izleri hususunda mevcut çalışmalarda tam ve kapsamlı bir tespitin yer almadığını ifade etmek gerekir. Dolayısıyla bu çalışma; şimdiki zaman ekinin arkaik biçimi olan “-(V)yoru-r”un Bolvadin ağzındaki izleri ve bu arkaik biçimden kaynaklı olarak ekin başındaki ünsüzde görülen ikizleşme ve eklendiği kelimenin kök ünlüsünde görülen incleme hadisesi üzerine teşekkül etmektedir.

Çalışmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bolvadin ağzı; taşıdığı birtakım fonetik ve morfolojik hususiyetler bakımından Afyonkarahisar merkez ağzından ve hatta mesafe olarak kendisine çok yakın konumda sayılabilecek Emirdağ ve Çay gibi ilçelerin ağızlarından ayrılır. Bolvadin ağzında tespit edilen “-İnci/-İncik” zarf fiil eki, “yarıncı, böyüncü, ayşamkı” gibi örneklerde görülen ünlü/ünsüz uyumları ile bazı kök ve eklerde görülen nazallaşma/genizsileşme gibi birtakım karakteristik özellikler, onu civar ilçelerin ağızları ve Afyonkarahisar merkez ağzından ayırır. Bu çalışmanın konusu, Bolvadin ağzının genel özelliklerinin geniş çaplı incelenmesi ve tespiti değildir. Çalışma; Bolvadin ağzının öne çıkan karakteristik özellikleri arasında yer tutan ve onu mücavir ilçelerin ağızları ve Afyonkarahisar merkez ağzından ayıran şimdiki zaman ekinin kullanımına tahsis olunmuştur.

Çalışmanın amacı; şimdiki zaman ekinin ünlü/ünsüzle biten fiillerle ve kalınlık-incelik, genişlik-darlık bakımından farklı fonetik özellikteki fiillerle birleşimi sırasında ortaya çıkan karakteristik görünümünü tespit etmektir. Çalışmanın kapsamını Bolvadin (ilçe merkezi) ağzı teşkil etmektedir. Bu çalışmanın yapılmasını teşvik eden ve gerekli kılan temel etken, Afyonkarahisar (merkez) ve ilçeleri üzerine yapılan ağız araştırmalarında Bolvadin ağzında şimdiki zaman ekinin kullanımı sırasında ortaya çıkan spesifik görünümeler hususunda tam ve kapsamlı tespitlere rastlanamaması ve Bolvadin ağzının karakteristik özelliklerinden en çok öne çıkan olan şimdiki zaman ekinin kullanımı hususunda monografi tarzında bir çalışmanın tespit edilememesidir.

Şimdiki zaman ekinin Bolvadin (Afyonkarahisar) ağzındaki kullanımında ortaya çıkan görünümelerin tespiti noktasında, örneklem olarak bizzat Bolvadin’de yaşayan kişilerce yerel ağız özelliklerini kapsayacak şekilde kaleme alınan yazılı kaynaklar (Çakırcı, 2007; Pektaş, 2009) ve Bolvadin halkının konuştuğu gündelik ağız esas alınmıştır. Çalışma kapsamında, öncelikle kalınlık/incelik, düzlük/yuvarlaklık bakımından farklı fonetik özellikteki belirli sayıda fiil kökü/gövdesi belirlenmiştir. İkinci aşamada bu fiillerin Bolvadin ağzında kullanılan şimdiki zaman ekiyle çekimlenmiş biçimleri tespit edilmiştir. Sonrasında bu çekimli fiiller, fonetik ve morfolojik açıdan incelenmiş; bu fiillerin çekimli şekillerinde şimdiki zaman ekinin arkaik biçimi olan “-(V)yoru-r” un izleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bolvadin’in Etnik-Tarihî Durumu ve Bolvadin (Afyonkarahisar) Ağzı

Bolvadin, tarihteki adıyla “Polybotum” kelime anlamı itibarıyla “bol ot şehri” anlamına gelmekte olup kimi kaynaklarda “poligoltos/bolybotus/palaibotüs” olarak da yer almaktadır (Kavas, 1984, s. 27). Bolvadin hakkındaki bilgiler, oldukça eski devirlere dek uzanır. Bolvadin, III. ve IV. jeolojik devirlerde oluşmuş bir ovadır. Güneyde Sultandağları (2519 m.), kuzeydoğuda Emirdağları (2307 m.) ve kuzeybatıda Paşadağları (2000 m.) ile çevrilidir. Sultandağları, Emirdağları ve Paşadağları üzerinde bulunan muhtelif yaylalarından en önemlisi Paşadağ ve Çoğu yaylalarıdır. Akarçay ve Sultandağları’nın kaynak sularıyla beslenen Eber Gölü havzası teknotik bir çukurdur. İlçenin mevcut tek akarsuyu Akarçay’dır. Üzerinde Altıgöz ve Kırkgöz gibi tarihî

değeri olan köprüler bulunmaktadır. Coğrafi olarak İç Ege Bölgesinde bulunan ilçede kara iklimi hâkimdir. Yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve sert geçmektedir (Solmaz, 2007, s. 1).

Bugünkü bulgulara göre yaklaşık 10 bin yıllık bir geçmişe sahip olan Bolvadin, Anadoludaki bütün devirleri yaşamıştır. Çevrede yapılan kazı çalışmaları ile tespit edilen malzemeler, ilçede arkaik ve antik çağın bütün devirlerinin yaşandığını göstermektedir. Bolvadin, Selçuklular zamanında camiler, mescidler çeşmeler, hanlar, hamamlar, medreseler ve köprüler gibi çeşitli mimari yapılarla donatılmıştır. Bu eserlerden yalnız Alaca Camisi (M. 1271) günümüzde ayakta kalabilmiştir. İlçe, Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra Karamanoğulları, Germiyanogulları, Eşrefogulları ve Sahipataogulları gibi beylikler arasında el değiştirmiştir. Sultan I. Murat döneminde (M. 1362) Osmanlı topraklarına katılmış, Ankara Savaşı'ndan sonra bir süreliğine el değiştirmiş, 1429 yılında ise kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman ve Sultan II. Abdülhamit zamanında inşa edilen eserler günümüze dek ulaşabilmiştir. Bolvadin, Kurtuluş Savaşı'nın önemli stratejik yerlerinden biri olma özelliğini de taşımaktadır (Bayar, 2004, s. 31).

Malazgirt Zaferi'nden sonra çeşitli Türk boylarının Anadolu'ya göç hareketleri başlamış, göç eden gruplar arasında yoğunluğu teşkil eden Oğuz boyları, bu coğrafyada meskün olan boyları hâkimiyetleri altına almışlardır. Bolvadin Türklerin eline geçtikten sonra Yazır, Avşar, Karkın, Çepni boyları, bölgeye gelip yerleşmiştir. Bolvadin merkezinde Yazır ve Karkın aşiretleri etkindir. Daha sonra Sarıkeçili, Honamlı, Karakeçili ve Tekeli Yörükleri gelmişlerdir. Civarında ise Morcaali Türkmenleri (Kemer kaya), Karainbeyli Türkmenleri (Çay), Karabağ Türkmenleri (Büyükkarabağ, Ortakarabağ, Derekarabağ), Tabanlı Türkmenleri (Kurucaova Köyü), Selçuklu Yörükleri (Dişli Kasabası), Avşar Yörükleri (Özburun Kasabası), Karakeçili Yörükleri (Yörükkaracaören) yerleşmiştir (Bayar, 1996, s. 114).

Bolvadin ağzını civarda bulunan ilçelerin ağızlarından ve Afyonkarahisar merkez ağzından ayıran karakteristik birtakım özelliklerin mevcut olduğu tespit edilebilmektedir. Bu özelliklerden öne çıkanlar kısaca şöyle zikredilebilir:

Bolvadin ağzı, damak (kalınlık-incelik) uyumu ve dudak (düzlük-yuvarlaklık) uyumu bakımından, ÖTT'den daha ileri ve güçlü bir durumdadır. “âfat, habar, yarınkı, varıkan, alırken böyünkü”, “yavru, yağmır, çamır, yımırta, fanille, horuz, buynuz” gibi örnekler BOL'da damak uyumu ve dudak uyumunun ilerilik düzeyini göstermektedir (Solmaz, 2007, s. 290).

-mA olumsuzluk ekinde sonra getirilen şimdiki zaman ekinin birleşimi sırasında, ekin ünlüsünde oluşan incelmeden dolayı bu ek, damak uyumuna aykırılık teşkil eder. “Olmeyyo, bulmeyyo, bakmeyyo” örneklerinde olduğu gibi, olumsuzluk ekinde sonra şimdiki zaman ekinin geldiği durumlarda, olumsuzluk eki daima ince ünlü bulundurur ve damak uyuyunu bozar (Solmaz, 2007, s. 290).

Bu çalışma Bolvadin ağzında şimdiki zaman ekinin kullanımı sırasında ortaya çıkan karakteristik görünümünün tespitine tahsis edildiğinden, bu kısımda sadece yukarıdaki birkaç karakteristik hususiyete değinmekle yetinilmiştir. Çalışmanın konusunu teşkil eden “Bolvadin (Afyonkarahisar) ağzında şimdiki zaman ekinin kullanımı” hususundaki tespitler bir sonraki başlık kapsamında aktarılmıştır.

Bolvadin (Afyonkarahisar) Ağzında Şimdiki Zaman Eki -(V)yor'un Kullanımı

Bugün ÖTT'de şimdiki zaman eki olarak -(V)yor eki kullanılmaktadır. Bu ekin, şimdiki zaman bildirme işleviyle Orta Türkçe döneminden sonra ortaya çıktığı ve aslında bir fiil kökü olan “yori-” fiilinden oluştuğu bilinmektedir (Biray, 2007, s. 2). Türk dilinin ilk yazılı kaynaklarının tespit edilebildiği Eski Türkçe (ET) döneminde, şimdiki zamanı ifade etmek için geniş zaman eklerinin kullanıldığı görülür. Geniş zaman eklerinin şimdiki zaman için kullanılması o dönemde belirli bir şimdiki zaman ekinin bulunmadığını gösteren bir delil olarak kabul görür. Batı

Türkçesinde de bugün şimdiki zaman eki olarak kullanılan -(V)yor'un teşekkülünden önce şimdiki zaman bu şekilde geniş zaman ekleri ile karşılanmıştır. "yor-" fiilinin ekleşmesi (dilbilgiselleşme/gramatikalizasyon) sonucu -(V)yor ekinin oluşumundan sonra bu kullanım biçimi zamanla azalmış, Eski Anadolu Türkçesi döneminin sonlarından itibaren -(V)yor ekinin şimdiki zaman işleviyle kullanımı yaygınlaşmıştır. Geniş zaman ekinin şimdiki zaman işleviyle kullanımı ise bugün artık büsbütün ortadan kalkmış olup sadece bazı ağızlarda yaşamaktadır (Ergin, 2009, s. 295).

Anadolu ağızları üzerine yapılan çalışmalarda, Güneybatı Anadolu ağızları ve Ege ağızlarının büyük bir kısmında genel olarak görülen ünlüyle biten kelimelerin şimdiki zaman eki ile çekimlenmesi sonucunda kelimenin sonunda bulunan ünlünün uzadığı ve ekin sonundaki akıcı "r" sesinin düştüğü yönünde tespitlerde bulunulmuştur. Bu durum "başlāyo, bilmiyōm, hatırlāyom, vēmeyon" gibi örneklerle gösterilmiştir (Ay, 2020, s. 495-500; Kısa, 2018, s. 60; Solmaz, 2007, s. 87). Afyonkarahisar yöresi ve Bolvadin ağzı üzerine daha önce bazı çalışmaların yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak mevcut çalışmalarda bilhassa Bolvadin ağzında şimdiki zaman ekinin kullanımında ortaya çıkan farklı görünümünün ve fonetik hadiselerin dikkatlerden kaçtığı, bu hususun ayrıca monografik bir çalışmayla incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bolvadin (Afyonkarahisar) ağzında şimdiki zaman ekinin kullanım biçimleri spesifik bir görünüm arz eder. Bolvadin (Afyonkarahisar) ağzında şimdiki zaman çekiminin fiilin kökünde ve sonunda bulunan sese ve olumlu/olumsuz çekimlere göre farklı görünüm sergilediği görülür. Şimdiki zaman eki "-(V)yor"un eklendiği fiilin sonunda ünlü ya da ünsüz bulunması, ünlüyle biten fiillerin sonunda kalın ünlü/ince ünlü bulunması, ünsüzle biten ve olumsuzluk eki -mA'yı alan fiillerin kalın sıradan ya da ince sıradan vokal bulundurması; şimdiki zaman ekinin fonetik durumunu ve kullanım biçimini belirleyen hususlardır. Bolvadin ağzında şimdiki zaman ekinin farklı fonetik özellikler taşıyan fiillerle kullanılış biçimleri aşağıda ayrı ayrı gösterilmiştir.

a. Ünsüzle Biten (Kalın/İnce-Geniş/Dar-Yuvarlak/Düz Sıradan Ünlülü) Fiillerde

al- > al-(ı)+yor(ur) > al-(ı)+yor > al-(ı)+yo > alıyo

biç- > biç-(i)+yor(ur) > biç-(i)+yor > biç-(i)+yo > biçiyo

gel- > gel-(i)+yor(ur) > gel-(i)+yor > gel-(i)+yo > geliyo

gıs- (kıs-) > gıs-(ı)+yor(ur) > gıs-(ı)+yor > gıs-(ı)+yo > gısıyo

goş- (koş-) > goş-(u)+yor(ur) > goş-(u)+yor > goş-(u)+yo > goşuyo

küs- > küs-(ü)+yor(ur) > küs-(ü)+yor > küs-(ü)+yo > küsüyo

sön- > sön-(ü)+yor(ur) > sön-(ü)+yor > sön-(ü)+yo > sönüyo

uç- > uç-(u)+yor(ur) > uç-(u)+yor > uç-(u)+yo > uçuyo

Yukarıda verilen örneklerde Bolvadin ağzında şimdiki zaman ekinin ünsüzle biten (kalın/ince, yuvarlak/düz, geniş/dar ünlü bulunduran) fiillerle birleşimi gösterilmiştir. Örneklerde görüleceği üzere birleşim sırasında -(V)yor şimdiki zaman ekinin "y" sesinde bir ikizleşme olmamaktadır. Bunun nedeni, fiil kök veya gövdesi ile zarf fiil eki arasında bir yardımcı ünsüze ihtiyaç duyulmaksızın, ekin fiile doğrudan bağlanabilmesidir. İkinci aşamada tekrar eden "+r" seslerinden ikincisi (geniş zaman eki) düşmekte, son aşamada ise ekin sonunda bulunan akıcı/zayıf "r" sesi düşmektedir. Bu gelişmelerden sonra ünsüzle biten fiillerin şimdiki zaman ekiyle birleşiminin nihâi biçimi olan "alıyo, geliyo, uçuyo, sönüyo" gibi çekimli fiiller ortaya çıkmaktadır.

b. Kalın-Geniş "a" Ünlüsüyle Biten Fiillerde

ağla- > ağla-y-(ı)+yor(ur) > ağlê-y-(ı)yor > ağlê-y+yo > ağlêyyo

başla- > başla-y-(ı)+yor(ur) > başlê-y-(ı)+yor > başlê-y+yo > başlêyyo

sula- > sula-y-(1)+yor(ur) > sulè-y-(1)+yor > sulè-y+yo > sulèyyo

sızıla- (sızıla-) > sızıla-y-(1)+yor(ur) > sızılè-y-(1)+yor > sızılè-y+yo > sızılèyyo

yaşa- > yaşa-y-(1)+yor(ur) > yaşè-y-(1)+yor > yaşè-y+yo > yaşèyyo

Yukarıda verilen örneklerde Bolvadin ağzında şimdiki zaman ekinin kalın ve geniş sıradan “a” ünlüsü ile biten fiillerle birleşimi görülmektedir. Birleşim sırasında -(V)yor şimdiki zaman ekinin “y” sesinde bir ikizleşme olduğu dikkati çekmektedir. Bu durumun nedeni, şimdiki zaman ekinin asıl itibarıyla bir yardımcı fiil olması ve fiile doğrudan bağlanamaması, yani iki fiilin üst üste gelememesinden dolayı araya bir zarf fiil istemesidir. Fiil kök veya gövdesi ile zarf fiil eki arasında bir yardımcı ünsüze ihtiyaç duyulmakta, bu nedenle yardımcı ünsüz olan “y” sesi ile ekin başındaki “y” ünsüzü yan yana gelmektedir. Ayrıca zarf fiil ekinin önüne gelen yardımcı ünsüz “y”nin inceltici özelliğinden dolayı fiil kökü veya gövdesinin sonundaki kalın/geniş “a” ünlüsü ince ünlü olan “è” (kapalı e) sesine dönüşmektedir. İkinci aşamada tekrar eden “+r” seslerinden ikincisi (geniş zaman eki) düşmekte, son aşamada ise ekin sonunda bulunan akıcı/zayıf “r” sesi düşmektedir. Bu gelişmelerden sonra kalın-geniş “a” ünlüsüyle biten fiillerin şimdiki zaman ekiyle birleşiminin nihâi biçimi olan “ağlèyyo, başlèyyo, sulèyyo, sızılèyyo, yaşèyyo” gibi çekimli fiiller ortaya çıkmaktadır.

c. İnce-Geniş “e” Ünlüsüyle Biten Fiillerde

bile- > bile-y-(i)+yor(ur) > bilè-y-(i)+yor > bilè-y+yo > bilèyyo

diñne- (dinle-) > diñne-y-(i)+yor(ur) > diñnè-y-(i)+yor > diñnè-y+yo > diñnèyyo

iñile- > iñile-y-(i)+yor(ur) > iñilè-y-(i)+yor > iñilè-y+yo > iñilèyyo

isde- (iste-) > isde-y-(i)-yor(ur) > isdè-y-(i)+yor > isdè-y+yo > isdèyyo

söyle- > söyle-y-(i)+yor(ur) > söylè-y-(i)+yor > söylè-y+yo > söylèyyo

Yukarıda verilen örneklerde Bolvadin ağzında şimdiki zaman ekinin ince-geniş “e” ünlüsü ile biten fiillerle birleşimi görülmektedir. Birleşim sırasında -(V)yor şimdiki zaman ekinin “y” sesinde bir ikizleşme olduğu dikkati çekmektedir. Bu durumun nedeni, ekin asıl itibarıyla bir yardımcı fiil olması sebebiyle fiile doğrudan bağlanamaması, yani iki fiilin üst üste gelememesi, araya bir zarf fiil istemesidir. Ünlüyle biten fiil, kendisi bir ünlüden ibaret olan zarf fiil eki ile birleşirken arada bir yardımcı ünsüze ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca zarf fiil ekinin önüne gelen yardımcı ünsüz “y”nin inceltici özelliğinden dolayı fiil kökü/gövdesinin sonundaki “e” ünlüsü, kendisine nispeten daha ince bir ünlü olan “è” (kapalı e) sesine dönüşmektedir. İkinci aşamada tekrar eden “+r” seslerinden ikincisi (geniş zaman eki) düşmekte, son aşamada ise ekin sonunda bulunan akıcı/zayıf “r” sesi düşmektedir. Bu gelişmelerden sonra ince/geniş “e” ünlüsüyle biten fiillerin şimdiki zaman ekiyle birleşiminin nihâi biçimi olan “bilèyyo, isdèyyo, söylèyyo” gibi çekimli fiiller ortaya çıkmaktadır.

ç. Kalın-Dar “ı” Ünlüsüyle Biten Fiillerde

gazi- (kazi-) > gazi-y-(1)+yor(ur) > gazi-y-(1)+yor > gazi-y+yo > gaziyyo

tanı- > tanı-y-(1)+yor(ur) > tanı-y-(1)+yor > tanı-y+yo > tanıyyo

Yukarıda verilen örneklerde Bolvadin ağzında şimdiki zaman ekinin kalın-dar “ı” ünlüsü ile biten fiillerle birleşimi görülmektedir. Birleşim sırasında -(V)yor şimdiki zaman ekinin “y” sesinde bir ikizleşme olduğu dikkati çekmektedir. Bu durumun nedeni, şimdiki zaman ekinin aslında bir yardımcı fiil olması sebebiyle fiile doğrudan bağlanamaması, yani iki fiilin üst üste gelememesidir. Bu sebeple asıl fiilin kökü/gövdesi ile aslen yardımcı fiil olan -(V)yor(ur)’un arasına bir zarf fiil eki gelmektedir. Bir başka deyişle ünlüyle biten fiil, kendisi de bir ünlüden ibaret olan “-I/-U” zarf fiil eki ile birleşirken arada bir yardımcı ünsüze ihtiyaç duymaktadır. Ancak

burada üzerinde durulması gereken ikinci husus fiil kökü/gövdesinin sonunda bulunan “ı” sesinde bir incelmeye olmamasıdır. İkinci aşamada son iki hecede tekrar eden “+r” seslerinden ikincisi (geniş zaman eki) düşmekte, son aşamada ise ekin sonunda bulunan akıcı/zayıf “r” sesi düşmektedir. Tüm bu gelişmelerden sonra kalın/dar “ı” ünlüsüyle biten fiillerin şimdiki zaman ekiyle çekiminin nihâi biçimi olan “gazıyyo, tanıyyo” gibi çekimli fiiller ortaya çıkmaktadır.

d. Kalın/İnce Yuvarlak Ünlüyle Biten Fiillerde

guru- (kuru-) > guru-y-(u)+yor(ur) > guru-y-(u)+yor > guru-y+yo > guruyyo

kürü- > kürü-y-(ü)+yor(ur) > kürü-y-(ü)+yor > kürü-y+yo > kürüyyo

oku- > oku-y-(u)+yor(ur) > oku-y-(u)+yor > oku-y+yo > okuyyo

sürü- > sürü-y-(ü)+yor(ur) > sürü-y-(ü)+yor > sürü-y+yo > sürüyyo

ulu- > ulu-y-(u)+yor(ur) > ulu-y-(u)+yor > ulu-y+yo > uluyyo

Yukarıda verilen örneklerde Bolvadin ağzında şimdiki zaman ekinin kalın/ince sıradan yuvarlak-dar “u, ü” ünlüleri ile biten fiillerle birleşimi görülmektedir. Birleşim sırasında -(V)yor şimdiki zaman ekinin “y” sesinde bir ikizleşme olduğu dikkati çeker. Bu durumun sebebi de yukarıda ifade edildiği gibi şimdiki zaman ekinin aslında bir yardımcı fiil olması ve fiile doğrudan bağlanamaması, yani iki fiilin üst üste gelememesidir. Bu sebeple asıl fiilin kökü/gövdesi ile aslen yardımcı fiil olan -(V)yor(ur)’un arasına bir zarf fiil eki gelmektedir. Diğer bir deyişle ünlüyle biten fiil, kendisi de bir ünlüden ibaret olan “-I/-U” zarf fiil eki ile birleşirken arada bir yardımcı ünsüze ihtiyaç duymaktadır. Burada dikkat çeken ikinci husus fiil kökü/gövdesinin sonunda bulunan kalın sıradan “u” sesinde bir incelmeye olmamasıdır. Fiil kökü/gövdesi ile ekin birleşmesinden sonra son iki hecede tekrar eden “+r” seslerinden ikincisi (geniş zaman eki) düşmekte, son aşamada ise ekin sonunda bulunan akıcı/zayıf “r” sesi düşmektedir. Tüm bu gelişmelerden sonra dar-yuvarlak “u, ü” ünlüsüyle biten fiillerin şimdiki zaman ekiyle çekiminin nihâi biçimi olan “okuyyo, uluyyo, kürüyyo, sürüyyo” gibi çekimli fiiller ortaya çıkmaktadır.

e. Kalın Ünlü Bulunduran Fiillerin Olumsuz Çekiminde

al-ma- > alma-y-(ı)+yor(ur) > almê-y-(i)+yor > almê-y+yo > almêyyo

bul-ma- > bulma-y-(ı)+yor(ur) > bulmê-y-(i)+yor > bulmê-y+yo > bulmêyyo

oku-ma- > okuma-y-(ı)+yor(ur) > okumê-y-(i)+yor > okumê-y+yo > okumêyyo

ulu-ma- > uluma-y-(ı)+yor(ur) > ulumê-y-(i)+yor > ulumê-y+yo > ulumêyyo

yaz-ma- > yazma-y-(ı)+yor(ur) > yazmê-y-(i)+yor > yazmê-y+yo > yazmêyyo

Yukarıda verilen örneklerde Bolvadin ağzında, kök veya gövdesinde kalın sıradan ünlü bulunduran fiillerin olumsuz şekilleri ile şimdiki zaman ekinin birleşimi görülmektedir. Birleşim sırasında, ünlüyle biten diğer fiillerde olduğu gibi -(V)yor şimdiki zaman ekinin “y” sesinde bir ikizleşme olduğu dikkati çekmektedir. Bu durumun sebebi ise yukarıda ifade edildiği gibi şimdiki zaman ekinin aslında bir yardımcı fiil olması ve olumsuzluk eki almış fiile doğrudan bağlanamamasıdır. Daha açık bir ifadeyle ünlüyle biten olumsuz fiil, kendisi de bir ünlüden ibaret olan “-I/-U” zarf fiil eki ile birleşirken arada bir yardımcı ünsüze ihtiyaç duymaktadır. İki fiilin üst üste gelememesi sebebiyle asıl fiilin gövdesi ile aslen yardımcı fiil olan -(V)yor(ur)’un arasına bir zarf fiil eki gelmektedir. Burada dikkat çeken ikinci husus fiil kökü/gövdesinin sonuna getirilen “-ma” olumsuzluk ekinin sonunda bulunan kalın “a” ünlüsünde bir incelmeye olmasıdır. Bu ise fiil kökü/gövdesi ile zarf fiil ekinin arasına getirilen “y” sesinin inceltici özelliği ile ilgilidir. Fiil ile ekin birleşmesinden sonra, son iki hecede tekrar eden “+r” seslerinden ikincisi (geniş zaman eki) düşmekte, son aşamada ise ekin sonunda bulunan akıcı/zayıf “r” sesi düşmektedir. Tüm bu gelişmelerden sonra kalın-geniş “a” ünlüsüyle biten olumsuzluk ekini almış olan fiillerin şimdiki

zaman ekiyle çekiminin nihâi biçimi olan “alméyyo, bulméyyo, yazméyyo, okuméyyo” gibi çekimli fiiller ortaya çıkmaktadır.

f. İnce Ünlü Bulunduran Fiillerin Olumsuz Çekiminde

bekle-me- > bekleme-y-(i)+yor(ur) > beklemé-y-(i)+yor > beklemé-y+yo > bekleméyyo

dile-me- > dileme-y-(i)+yor(ur) > dilemè-y-(i)+yor > dilemè-y+yo > dileméyyo

gör-me- > görme-y-(i)+yor(ur) > görmè-y-(i)+yor > görmè-y+yo > görméyyo

gül-me- > gülme-y-(i)+yor(ur) > gülmè-y-(i)+yor > gülmè-y+yo > gülméyyo

kürü-me- > kürüme-y-(i)+yor(ur) > kürümè-y-(i)+yor > kürümè-y+yo > kürüméyyo

sürü-me- > sürüme-y-(i)+yor(ur) > sürümè-y-(i)+yor > sürümè-y+yo > sürüméyyo

Yukarıda verilen örneklerde Bolvadin ağzında, kök veya gövdesinde ince sıradan ünlü (düz/yuvarlak) bulunduran fiillerin olumsuz şekilleri ile şimdiki zaman ekinin birleşimi görülmektedir. Birleşim sırasında, ünlüyle biten diğer fiillerde olduğu gibi -(V)yor şimdiki zaman ekinin “y” sesinde bir ikizleşme olduğu dikkati çekmektedir. Bu durumun sebebi, yukarıda ifade edildiği gibi şimdiki zaman ekinin aslında bir yardımcı fiil olması ve fiile doğrudan bağlanamamasıdır. Bu nedenle fiil kökü/gövdesinin aslında bir fiil olan -(V)yor(ur) ile birleşebilmesi için araya bir zarf fiil eki gelmektedir. Ünlüyle biten olumsuz fiil, kendisi de bir ünlüden ibaret olan “-I/-U” zarf fiil eki ile birleşirken arada bir yardımcı ünsüze ihtiyaç duymaktadır. Burada dikkat çeken ikinci husus fiil kökü/gövdesinin sonuna getirilen “-me” olumsuzluk ekinin sonunda bulunan “e” sesinin daha da incelenerek “é” (kapalı e) sesine dönüşmesidir. Bu ise olumsuz fiil ile zarf fiil ekinin arasına getirilen “y” sesinin inceltici özelliği ile ilgilidir. Fiil ile ekin birleşmesinden sonra son iki hecede tekrar eden “+r” seslerinden ikincisi (geniş zaman eki) düşmekte, son aşamada ise ekin sonunda bulunan akıcı/zayıf “r” sesi düşmektedir. Tüm bu gelişmelerden sonra, kökünde/gövdesinde ince sıradan ünlü bulundurup “-me-” olumsuzluk ekinin almış olan fiillerin şimdiki zaman ekiyle çekiminin nihâi biçimi olan “bekleméyyo, dileméyyo, görméyyo, kürüméyyo, gülméyyo” gibi çekimli fiiller ortaya çıkmaktadır.

Sonuç ve Bulgular

Bir dilin tüm hususiyetlerinin ayrıntılarıyla tespiti, sadece ölçünlü yazı dilinin incelenmesi ile mümkün olamamaktadır. Bu noktada mevcut dilin yayıldığı saha içerisinde gelişen şive ve ağızların karakteristik özelliklerinin incelenmesi ve gün yüzüne çıkarılması, söz konusu dilin tüm yönleriyle aydınlatılması noktasında başvurulabilecek en sağlıklı yoldur. Bu minvalde yapılacak araştırmalar, dilin fonetik, morfolojik, leksik ve semantik açıdan tüm hususiyetlerinin tespit edilmesine önemli katkılar sunacaktır. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden Bolvadin (Afyonkarahisar) ağzı da Anadolu sahasında teşekkül eden diğer ağızlar gibi ses, şekil ve söz varlığı bakımından birtakım karakteristik özellikler gösteren ve incelenmesi ile diyalektoloji ve gramer alanına mühim katkılar sunabilecek bir yerel ağızdır. Özellikle Bolvadin ağzını Afyonkarahisar merkezi ve çevredeki ilçelerden ayıran şimdiki zaman ekinin kullanımı ve bu ekin kullanımında şimdiki zaman ekinin arkaik biçimi olan “-(V)yoru-r”un izleri hususunda yapılacak monografi tarzında bir çalışma, EAT döneminde ortaya çıkan şimdiki zaman ekinin bugün yaşayan bir Anadolu ağzındaki görünümünü eşsüremlilik olarak tespit etmesi bakımından önemlidir. Bu nedenle bu çalışma; şimdiki zaman ekinin arkaik biçimi olan “-(V)yoru-r”un Bolvadin ağzındaki izleri ve bu arkaik biçimden kaynaklı olarak ekin başındaki ünsüzde görülen ikizleşme ve eklendiği fiilin kök ünlüsünde görülen incelmeye üzerine teşekkül etmektedir.

Bolvadin (Afyonkarahisar) ağzında şimdiki zaman ekinin kullanımı, spesifik bir görünüm arz eder. Şimdiki zaman çekiminin fiilin kökünde ve sonunda bulunan sese ve olumlu/olumsuz çekimlere göre farklı görünüm sergilediği görülür. Şimdiki zaman eki “-(V)yor”un eklendiği

fiilin sonunda ünlü ya da ünsüz bulunması, ünlüyle biten fiillerde kalın/ince ünlü bulunması, ünsüzle biten ve olumsuzluk eki “-mA”yı alan fiillerin kalın sıradan ya da ince sıradan vokal bulundurması; şimdiki zaman ekinin fonetik durumunu ve kullanım biçimini belirleyen hususlardır. Bolvadin (Afyonkarahisar) ağzında şimdiki zaman ekinin kullanımı hususunda örnek fiil çekimlerinden hareketle elde edilen tespitler şu şekilde sıralanabilir:

1. Şimdiki zaman ekinin ünsüzle biten (son hecede kalın/ince, yuvarlak/düz, geniş/dar ünlü bulunduran) fiillerle birleşmesi sırasında “-(V)yor” şimdiki zaman ekinin “y” sesinde bir ikizleşme olmadığı görülür. Bunun nedeni, fiil kökü/gövdesi ile zarf fiil eki arasında bir yardımcı ünsüze ihtiyaç duyulmadan ekin fiile doğrudan bağlanabilmesidir. İkinci aşamada çekimli fiilin sonunda bulunan tekrar eden “+r” seslerinden ikincisi (geniş zaman eki) düşmekte, son aşamada ise ekin sonunda bulunan akıcı/zayıf “r” sesi düşmektedir. Bu gelişmelerden sonra ünsüzle biten fiillerin şimdiki zaman ekiyle çekimlenmesi sonucu “alıyo, geliyo, uçuyo, sönüyo” gibi çekimli fiiller ortaya çıkmaktadır.

2. Şimdiki zaman ekinin kalın-geniş “a” ünlüsü ile biten fiillerle birleşmesi sırasında “-(V)yor” şimdiki zaman ekinin “y” sesinde bir ikizleşme olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, asıl itibarıyla bir yardımcı fiil olan şimdiki zaman ekinin fiile doğrudan bağlanamaması, yani iki fiilin üst üste gelememesi, bundan dolayı araya bir zarf fiil istemesidir. Fiil kökü/gövdesi ile zarf fiil eki arasında bir yardımcı ünsüz türemekte, yardımcı ünsüz olan “y” sesi ile ekin başındaki “y” ünsüzü yan yana gelmektedir. Zarf fiil ekinin önüne gelen bu yardımcı ünsüz “y”nin inceltici özelliğinden dolayı fiil kökü veya gövdesinin sonundaki kalın-geniş “a” ünlüsü ince ünlü olan “e” (kapalı e) sesine dönüşmektedir. İkinci aşamada tekrar eden “+r” seslerinden ikincisi (geniş zaman eki) düşmekte, son aşamada ise ekin sonunda bulunan akıcı/zayıf “r” sesi düşmektedir. Kalın-geniş “a” ünlüsüyle biten fiillerin şimdiki zaman ekiyle çekimlenmesi sonucu “ağlëyyo, başlëyyo, sulëyyo, sızılëyyo, yaşëyyo” gibi çekimli fiiller ortaya çıkmaktadır.

3. Şimdiki zaman ekinin ince-geniş “e” ünlüsü ile biten fiillerle birleşimi sırasında “-(V)yor” şimdiki zaman ekinin “y” sesinde bir ikizleşme olduğu görülmektedir. Asıl itibarıyla bir yardımcı fiil olan ve fiile doğrudan bağlanamayan şimdiki zaman eki, araya bir zarf fiil istemekte; ünlüyle biten fiil, kendisi bir ünlüden ibaret olan zarf fiil eki ile birleşirken arada bir yardımcı ünsüz türemektedir. Zarf fiil ekinin önüne gelen yardımcı ünsüz “y”nin inceltici özelliğinden dolayı fiil kökü veya gövdesinin sonundaki “e” ünlüsü, kendisine göre daha ince bir ünlü olan “ë” (kapalı e) sesine dönüşmektedir. İkinci aşamada tekrar eden “+r” seslerinden ikincisi (geniş zaman eki) düşmekte, son aşamada ise ekin sonunda bulunan akıcı/zayıf “r” sesi düşmektedir. İnce-geniş “e” ünlüsüyle biten fiillerin şimdiki zaman ekiyle birleşimi sonucu “bilëyyo, isdëyyo, söylëyyo” gibi çekimli fiiller ortaya çıkmaktadır.

4. Şimdiki zaman ekinin kalın-dar “ı” ünlüsü ve yuvarlak-dar “u, ü” ünlüleri ile biten fiillerle birleşimi sırasında “-(V)yor” şimdiki zaman ekinin “y” sesinde bir ikizleşme görülmektedir. Aslında bir yardımcı fiil olan şimdiki zaman eki, fiile doğrudan bağlanamamakta; asıl fiilin kökü/gövdesi ile aslen yardımcı fiil olan -(V)yor’un arasına bir zarf fiil eki gelmektedir. Ünlüyle biten fiil, kendisi de bir ünlüden ibaret olan “-I-U” zarf fiil eki ile birleşirken aralarında bir yardımcı ünsüz “y” türemektedir. Geniş ünlü ile biten fiillerden farklı olarak burada, fiil kökü/gövdesinin sonunda bulunan “ı, u” seslerinde bir inceltme olmamaktadır. İkinci aşamada son iki hecede tekrar eden “+r” seslerinden ikincisi (geniş zaman eki) düşmekte, sonrasında ise ekin sonunda bulunan akıcı/zayıf “r” sesi düşmektedir. Böylece kalın/dar “ı” ünlüsüyle ve yuvarlak-dar “u, ü” ünlüleriyle biten fiillerin şimdiki zaman ekiyle çekiminde “gazıyyo, tanıyyo, gurıyyo, sürüyyo” gibi çekimli fiiller ortaya çıkmaktadır.

5. Kök veya gövdesinde kalın ünlü bulunduran fiillerin olumsuz şekilleri ile şimdiki zaman ekinin birleşimi sırasında, ünlüyle biten diğer fiillerde olduğu gibi “-(V)yor” şimdiki zaman ekinin “y” sesinde bir ikizleşme olduğu görülür. Aslında bir yardımcı fiil olan şimdiki zaman eki, fiilin

olumsuz şekline doğrudan bağlanamamakta, ikisini bağlamak için araya bir zarf fiil eki gelmektedir. Ünlüyle biten fiil, kendisi de bir ünlüden ibaret olan “-I/-U” zarf fiil eki ile birleşirken aralarında bir yardımcı ünsüz türemektedir. Fiil gövdesi ile zarf fiil ekinin arasına getirilen “y” sesinin inceltici özelliğinden dolayı olumsuzluk ekinin sonundaki kalın “a” ünlüsü incelererek “ë” ünlüsüne dönüşmektedir. Çekimli fiilin son iki hecesinde tekrar eden “+r” seslerinden ikincisi (geniş zaman eki) düşmekte, son aşamada ise ekin sonunda bulunan akıcı/zayıf “r” sesi düşmektedir. Böylece kalın-geniş “a” ünlüsüyle biten olumsuzluk ekini almış olan fiillerin şimdiki zaman ekiyle birleşimi sonunda “almëyyo, bulmëyyo, yazmëyyo, okumëyyo” gibi çekimli fiiller ortaya çıkmaktadır.

6. Kök veya gövdesinde ince ünlü (düz/yuvarlak) bulunduran fiillerin olumsuz şekilleri ile şimdiki zaman ekinin birleşimi sırasında, ünlüyle biten diğer fiillerde olduğu gibi “-(V)yor” şimdiki zaman ekinin “y” sesinde bir ikizleşme görülmektedir. Bu durumun sebebi, yukarıda ifade edildiği gibi şimdiki zaman ekinin aslında bir yardımcı fiil olması ve fiile doğrudan bağlanamamasıdır. Bu nedenle fiil gövdesinin aslında bir fiil olan “-(V)yor” ile birleşebilmesi için araya bir zarf fiil eki gelmektedir. Ünlüyle biten fiil, kendisi de bir ünlüden ibaret olan “-I/-U” zarf fiil eki ile birleşirken aralarında bir yardımcı “y” ünsüzü türemektedir. Fiil kökü/gövdesinin sonuna gelen “-me-” olumsuzluk ekinin sonunda bulunan “e” sesi, olumsuz fiil gövdesi ile zarf fiil ekinin arasına getirilen “y” sesinin inceltici özelliği ile daha da incelererek “ë” (kapalı e) sesine dönüşmektedir. Fiil ile ekin birleşmesinden sonra son iki hecede tekrar eden “+r” seslerinden ikincisi (geniş zaman eki) düşmekte, son aşamada ise ekin sonunda bulunan akıcı/zayıf “r” sesi düşmektedir. Böylece kökünde/gövdesinde ince sıradan ünlü bulundurup “-me-” olumsuzluk ekini almış olan fiillerin şimdiki zaman çekiminde “beklemëyyo, dilemëyyo, görmëyyo, kürümëyyo, gülmëyyo” gibi çekimli fiiller ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda maddeler hâlinde sıralanan bulgular doğrultusunda, şimdiki zaman çekiminde Bolvadin (Afyonkarahisar) ağzının ekin arkaik biçimi olan “-(V)yori-r” tasvir fiilinin izlerini taşıdığı tespit edilmiştir. Bolvadin (Afyonkarahisar) ağzı, şimdiki zaman ekinin morfolojik durumu hususunda, ekin arkaik biçimi ile bugünkü biçimi arasında tam ortada bir durumdadır. Diğer bir ifadeyle, Bolvadin (Afyonkarahisar) ağzında, ekin eski biçiminden yeni biçimine geçiş aşamasının tamamlanmadığı anlaşılmaktadır.

Genel olarak bakıldığında, bugün yaşayan Anadolu ağızlarından bir kısmında da Bolvadin (Afyonkarahisar) ağzında tespit edilen morfolojik görünümlere benzer şekilde, “-(V)yor” şimdiki zaman ekinin arkaik biçimi olan “yori-” fiilinin izlerini tespit etmek mümkündür. “alörur, isdiyyoru, geliyorur” (Aksaray Ağzı), “koyyoru, gelmeyoru” (Ankara Ağzı), “ölüyoru, goyuyorur” (Acıpayam/Denizli Ağzı), “bilmeyyorun, deyyorun, okuyyo” (Babadağ/Denizli Ağzı) gibi örneklerde, “yori-” yardımcı fiilinin izleri görülebilmektedir (bkz. Haşimi, 2017, s. 321; Biray, 2007, s. 3; Kanaç, 2010, s. 319). “-(V)yori/- (V)yyori/- (V)yyorur” şeklinde, “yori-” yardımcı fiilinin ekleşmesiyle kurulan bu örneklerde, yardımcı fiilin ekleşme sürecinin henüz tamamlanmadığı anlaşılmaktadır. Bahsedilen ağızların bir kısmında ve bilhassa Muğla, Denizli, Aydın yöresi ağızlarında ise kökü/gövdesi ünlü ile biten fiillerde “y” ünsüzünde ikizleşme olduğu tespit edilebilmektedir.

Şimdiki zaman çekiminde ekin arkaik biçiminin izlerinin Anadolu ağızlarından bir kısmında görülmesi, çekimde ortaya çıkan benzerlik ve farklılıklar ile ağızlarda görülen diğer fonetik ve morfolojik yakınlıklar; dil bilimciler tarafından ortaya koyulan bazı çalışmalarda, bahsedilen bölgelerde yerleşen Oğuz boyları ve bu boyların etki alanları ile ilişkilendirilmektedir (Korkmaz, 1989, s. 32).

Kısaltma ve İşaretler

BOL : Bolvadin ağzı

C.	: Cilt
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
ET	: Eski Türkçe
gz.	: Geniş zaman
m.	: Metre
M.	: Milâdî
ÖTT	: Ölçünlü Türkiye Türkçesi
p.	: Page (sayfa)
s.	: Sayfa
TT	: Türkiye Türkçesi
zf.	: Zarf fiil
>	: Sözcükler arasında fonetik ve morfolojik geçişleri gösterir
/	: Ya da, veya

Kaynakça

- Ay, Ö. (2020). *Türkiye Türkçesi ağızlarında fiil çekimi*. TDK Yayınları.
- Bayar, M. (1996). *Anadolu'nun en eski şehirlerinden Bolvadin'in tarihi, C.I.* Doğu Matbaa.
- Bayar, M. (2004). *Bolvadin tarihi (kurumları-yöneticileri-yetiştirdiği kişiler)*. Bilge Yayıncılık.
- Biray, N. (2007). Acıpayam ağızlarında kullanılan şimdiki zaman ekleri ve etnik yapı ile ilişkisi. I. *Acıpayam Sempozyumu bildirileri*, 375-382.
- Biray, N. (2007). Şimdiki zaman ekinin güney-batı Türk lehçelerinde kullanılışı üzerine. *Karaman Dil-Kültür ve Sanat Dergisi/2007*, 75-88. Karaman Valiliği Yayınları.
- Çakırer, A. (2007). *Söz derlemeleriyle Bolvadin*. İsmat Matbaacılık.
- Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Basım, Yayım, Tanıtım.
- Gülensoy, T. (2010). *Türkçe el kitabı*. Akçağ Yayınları.
- Haşimi, A. (2017). Türkiye Türkçesi orta Anadolu ağızlarında şimdiki zaman ekleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/45, Mayıs/2017, 313-328.
- Kanaç, I (2010). *Denizli'nin Babadağ ilçesi ağzı*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kavas, Y. (1984). *Dünden bugüne Bolvadin*. Bayrak Basım, Yayım, Tanıtım.
- Kısa, O. (2018). *Güneybatı Anadolu ağızlarında şimdiki zaman ekleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, Z. (1989). Anadolu ağızlarının etnik yapı ile ilişkisi sorunu. *TDAY-Belleten 1971*, 21-32. TDK Yay.
- Pektaş, M. (2009). *Bolvadin'den yergiler ve yargılar I-II*. Dizgi Ofset Matbaa.
- Solmaz, E. (2007). *Bolvadin-Çay ve Çobanlar ağzı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.